

УДК 378.147:784

О. С. ЛОСЄВА

старший викладач-методист

О. С. ЛОСЄВ

старший викладач-методист

КЗ “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” ХОР

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ МУЗИКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті охарактеризовано наукові підходи до вирішення проблеми професійної готовності та історичні етапи їх розвитку. Розглянуто поняття психологічної готовності майбутніх педагогів музики до професійної діяльності. Визначено критерії готовності учителя музики до реалізації музично-педагогічного процесу: мотиваційний, змістовний, операційний, досвід творчої діяльності. Розкрито сутність поняття професійної підготовки учителя музики як динамічного процесу, метою якого є формування професійної якості – готовності здійснювати процес освіти в середній школі засобами музичного мистецтва

Ключові слова: підготовка, готовність, психологічна готовність, професійна готовність, професійна діяльність, професійна підготовка, професіограма, принципи.

Поняття “психологічна готовність до діяльності” введено в психологічний обіг у 1976 р. білоруськими дослідниками М. І. Дьяченко і Л. А. Кандиловичем. Залежно від змісту й конкретних завдань, які вирішує суб’єкт трудової діяльності, готовність поділяють на короткотривалу (ситуативну), що детермінована відповідними психічними станами, і відносно сталу, що визначається стабільними властивостями (особливостями) особистості.

Психологічна готовність – це виявлення суті властивостей і стану особистості. Готовність – це не тільки властивість чи ознака окремої особистості, це концентрований показник діяльності суті особи, міра її професійної здібності.

Психологічна готовність включає в себе, з одного боку, запас професійних знань, умінь і навичок; з іншого – риси особистості: переконання, педагогічні здібності, інтереси, професійну пам’ять, мислення, увагу, педагогічну спрямованість думки, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості, що забезпечать успішне виконання професійних функцій.

Наукова проблема формування готовності до професійної діяльності – одна із центральних сучасних проблем педагогіки вищої школи. Науковці наголошують, що в процесі внутрішньо-професійної диференціації діяльність педагогів різних спеціальностей характеризується спільними однорідними елементами (П. Підласий, С. Сисоєва, В. Сластьонін, І. Ісаєв та ін.). У зв’язку з вищезазначеним важливим є усвідомлення майбутнім учителем загального й особливого в педагогічній діяльності.

Готовність до виконання педагогічної діяльності вчителя музики потрібно розглядати як систему філософських, психолого-педагогічних та

спеціальних знань, умінь та навичок, що формується завдяки цілеспрямованому та послідовному впливу комплексу форм і методів навчання на особистість.

Існує багатоваріантність пояснень щодо поняття “готовність”. Учені розглядають сутність готовності як: якість особистості, рівень її розвитку (К. Платонов); синтез властивостей особистості (В. Крутецький, С. Литін); наявність здібностей (Б. Рубінштейн); складне особистісне утворення (Л. Кондрашова); “установку” (Д. Узнадзе). Формуванню психологічної готовності до професійно-педагогічної діяльності присвятили свої праці: Л. Ахбарієва, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, І. Ісаєв, О. Щербаков та ін.; вивченню змісту та структури загальнопедагогічних умінь – О. Абдуліна, А. Вишкина, Л. Карлинська, Н. Кузьміна, Т. Огородников та ін.; обґрунтуванню системи педагогічних умінь – Л. Новикова, Л. Рувинський, Л. Спирин, В. Слатьонін та ін.; будуванню професіограми вчителя – В. Безпалько, Н. Кузьміна, В. Слатьонін, О. Щербаков та ін.; формуванню професійно значущих якостей особистості майбутнього педагога – Н. Алексеева, І. Будик, З. Левчук, В. Максимов, Е. Черничкина та ін. Проблеми формування готовності вчителя до музично-педагогічної діяльності розглядали дослідники Е. Абдуліна, О. Апраксина, Л. Арчажникова, Т. Бодрова, Н. Ветлугіна, Л. Василенко, Д. Кабалецький, О. Рудницька, О. Серебрякова та ін.

Мета статті – проаналізувати наукові підходи до розуміння сутності та структури поняття “готовність” майбутнього вчителя музики до професійної діяльності.

Більшість науковців розглядає підготовку студентів до формування професійних якостей і готовність до різних видів діяльності як процеси, які мають власні особливості та закономірності. Терміни “підготовка” та “готовність” є взаємозалежними, але не синоніми. Це пояснюється, перш за все, тим, що певна якість готовності фахівця визначає, яку саме підготовку він здобув. Термін “підготовка” не випадково тлумачать як динамічний процес, метою якого є формування професійної якості – “готовності”. Тому більшість науковців розглядає поняття “підготовка” й “готовність” як взаємопов’язані та взаємозумовлені. Так, В. Ковальов вважає підготовку “динамічним процесом, кінцевою метою якого є формування такої професійної якості, як готовність”, а, на думку К. Дурай-Новакової, професійна підготовка до практичної діяльності – це не що інше, як формування готовності до неї [4].

Дещо ширше трактування співвідношень між поняттями “готовність” і “підготовка” у Л. Кадченко, яка зазначає: “Професійна готовність – це не тільки результат, але й мета професійної підготовки, початкова й основна умова реалізації можливостей кожної особистості” [5].

Аналіз наукової літератури уможливив висновок про доцільність виокремлення двох основних підходів до трактуванні цього феномена: функціонального та особистісного.

Функціональний підхід до визначення поняття “готовність” (Г. Гаєва, Н. Левітов, Л. Нерсесян, А. Пуні, В. Пушкін та ін.) ґрунтується на розгляді останньої як “передстартової активізації психічних функцій” [3].

Згідно з особистісним підходом (М. Дьяченко, Л. Кандилович, Р. Пенькова, Л. Разборова, В. Шадриков, В. Ширинський та ін.), поняття “готовність” означає “дієвий стан особистості, що виражається в здатності до продуктивної реалізації знань, умінь та навичок і дозволяє особистості швидко орієнтуватися, продуктивно реалізовувати рішення, яке було прийнято, створювати творчу обстановку” [6].

Аналіз словникових визначень надає змогу дійти висновку, що термін “підготовка” значно збагачує поняття “готовність” та свідчить про те, що підготовка до професії саме і є формуванням готовності до неї, тоді як системна установка на працю, стійка орієнтація на виконання трудових завдань, загальна готовність до праці є психічним наслідком професійної підготовки.

Отже, поняття “професійна підготовка”, “готовність”, “професійна діяльність” існують у постійній взаємодії, доповнюють один одного, інколи збігаються або належать до кола досить близьких педагогічних явищ. Згідно з теорією Д. Науказа, існує кілька етапів у розвитку наукових поглядів щодо проблеми професійної готовності до діяльності [4].

Перший етап (з кінця ХІХ ст. до 1914 р.) – розробка деяких питань психічної готовності (Д. Узнадзе та ін.). Поняття розглядають як психічний стан суб’єкта, що зумовлює поведінку (діяльність) певної спрямованості.

Другий етап (1914–1940 рр.) – активне вивчення питань нейрофізіологічних механізмів регуляції та саморегуляції поведінки, проблем психологічної готовності (активізація нервової системи у зв’язку з трудовою діяльністю).

Третій етап (1940–1960 рр.) – інтенсифікація досліджень щодо теорії діяльності. Психологічну готовність сприймають в аспекті когнітивної концепції діяльності людини й даних щодо саморегуляції на рівнях фізіологічних та психологічних механізмів: потреб, мотивів тощо (“динамічна схема”, модель діяльності та система установок). Цей етап відрізняється використанням теорії психічної готовності щодо деяких видів діяльності людини, наприклад: у спорті, авіації, акторських професіях.

Четвертий етап (з 1970-х рр. до теперішнього часу) – період формування загальної психічної готовності та початок її використання в дослідженнях з питань педагогічної діяльності.

Професійну готовність учителя в працях В. Сластьоніна розглянуто як “систему інтегрованих змінюваних: властивостей, якостей, знань, навичок (досвіду) особистості”, а також визначено як особливий психічний стан, який передбачає наявність у вчителя образу, котрий діє та спрямовує свідомість на його виконання.

Автор розглядає готовність як діяльність, яка містить різні установки щодо розуміння педагогічних завдань, визначення спеціальних засобів дія-

льності, отримання оцінки своїх можливостей під час подолання майбутніх труднощів та необхідністю досягнення певних результатів. В. Сластьонін стверджує: “Готовність до виконання професійних функцій охоплює здатність до ідентифікації себе з іншими або перцептивну здатність, психологічний стан, який відображає динамічність особистості, багатство її внутрішньої енергії, ініціативність, винахідливість тощо” [5].

Сукупність критеріїв готовності вчителя музики до реалізації музично-педагогічного процесу визначається так: мотиваційний; змістовний; операційний; досвід творчої діяльності.

Ураховуючи вищезазначене, структуру готовності майбутнього вчителя музики до професійної діяльності становлять два взаємопов’язаних компоненти: мотиваційно-ціннісний (особистісний) та виконавський (процесуальний) [1].

Аналіз основних дій у системі музичної підготовки студентів, що репрезентовані в працях учених, засвідчує, що вони безпосередньо стосуються оволодіння комплексом фахових знань, умінь, навичок, спеціальних предметів виконавського та історико-теоретичного циклів дисциплін і потребують більшого художнього узагальнення. Така спрямованість музичної підготовки майбутнього вчителя музики пояснюється необхідністю професійного опанування різних сфер музичного мистецтва (Г. Падалка, Л. Рапацька, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.).

Студент музично-педагогічного факультету, на думку О. Бузової, є суб’єктом багаторівневого творчого процесу, що пов’язано, по-перше, зі специфікою музики як мистецтва концентрації двох видів творчості – “первинного” (композиторського) та “вторинного” (виконавського); по-друге – творчими характеристиками педагогічної діяльності [2].

Проблема психологічної готовності в контексті професійного становлення особистості – одна з найважливіших для загальної та педагогічної психології. Не існує однозначного розуміння сутності й функцій цього поняття, яке набуло останнім часом у концептуальному апараті психології відносно самостійного й високого наукового статусу. Проте відмінності у визначенні поняття готовності, що наявні в різних авторів, дають підстави говорити про суперечливість існуючих поглядів і, відповідно, незгодженість процедур перенесення цього поняття в експериментальну площину.

Значення поняття готовності, яке актуальне сьогодні для педагогічної психології, передусім для педагогіки і психології вищої школи, потребує переосмислення його змісту й функцій на методологічному та експериментальному рівнях. Дослідження цього напрямку базуються на вивченні й психологічному обґрунтуванні засобів навчання та вдосконалення системи підготовки спеціалістів.

Гостро стоїть питання розв’язання проблеми психологічної готовності майбутнього вчителя, розвитку в нього адекватних змістові педагогічної діяльності особистісних якостей і властивостей. Розробка методів формування

в майбутніх вчителів професійно важливих якостей залишається найбільш уразливим місцем у системі професійної підготовки майбутніх кадрів.

Процес переосмислення функції освіти на гуманістичних засадах, що передбачає орієнтацію змісту освіти на актуалізацію можливостей особистості, перетворення останньої на суб'єкта навчальної діяльності, здатного до свідомого професійного самовизначення, саморозвитку, вільного вибору свого життєвого шляху, потребує певних змін у розбудові загальної стратегії організації навчально-виховного процесу в закладах освіти, у тому числі в ділянці вирішення проблеми формування в учнівської молоді готовності до професійної праці в тій чи іншій галузі трудової діяльності. Підготовку до професійної діяльності треба розглядати в контексті розвитку особистості. У зв'язку із цим основу формування готовності до професійної діяльності розуміють не тільки як розвиток операційно-технічних умінь та навичок, а й такий визначальний параметр готовності, як комплексна здібність. Комплексна здібність – утворення, що складається з мотиваційної (схильність до певної діяльності) та інструментальної (інтелектуальні й емоційні механізми регуляції діяльності) сторін.

Готовність як інтегральне утворення особистості, що полягає у вибірковій спрямованості на педагогічну діяльність, виникає на ґрунті позитивного ставлення та скеровується відповідними потребами й мотивами до цієї діяльності. Про сформовану готовність можна говорити лише за умови розвиненості в суб'єкта емоційного ставлення, уміння адаптувати свою поведінку відповідно до ситуацій, що виникають, будувати процес спілкування, сформованості таких педагогічних здібностей, як мислення, уявлення, спостережливість, комунікативних умінь і широкого набору професійно значущих властивостей: емоційної стабільності, самоконтролю, щирості, доброти, наполегливості тощо.

Висновки. Отже, ми вважаємо, що професійна підготовка вчителя музики – динамічний процес, метою якого є формування професійної якості – готовності здійснювати процес освіти в середній школі засобами музичного мистецтва. Аналізуючи наукову літературу, ми дійшли висновків, що професійна готовність учителя – обов'язкова умова успішної педагогічної діяльності.

Психолого-педагогічна наука тлумачить поняття професійної готовності як категорію теорії діяльності, категорію теорії особистості, категорію теорії професійної підготовки учителя до педагогічної діяльності.

Творче використання наукового досвіду окресленої проблеми має визначити напрями подальшої роботи з удосконалення змісту, форм і методів формування готовності майбутнього вчителя музики до професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Арчажникова Л. Г. Совершенствование процесса профессиональной подготовки учителя музыки в условиях высшего педагогического образования : сб. науч. трудов / отв. ред. Л. Г. Арчажникова. – Москва : МГЗПИ, 1982. – 83 с.

2. Бузова О. Д. Поліхудожнє виховання як засіб удосконалення музичної підготовки майбутніх вчителів музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. Д. Бузова. – Київ, 2004. – 35 с.

3. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Москва, 1976. – 17 с.

4. Серебрякова Е. А. Индивидуально-групповая форма вокальной подготовки студентов музыкальных факультетов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Е. А. Серебрякова. – Москва, 2005. – С. 26–28.

5. Слостенин В. А. Формирование социально-активной личности учителя / В. А. Слостенин // Советская педагогика. – 1981. – № 4. – С. 76–84.

6. Пехота О. М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О. М. Пехота. – Київ, 2002. – 143 с.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2016.

Лосева Е. С., Лосев А. С. Психологическая готовность будущих педагогов музыки к профессиональной деятельности

В статье охарактеризованы научные подходы к решению проблемы профессиональной готовности и исторические этапы их развития. Рассматривается понятие психологической готовности будущих педагогов музыки к профессиональной деятельности. Определены критерии готовности учителя музыки к реализации музыкально-педагогического процесса. Раскрыта сущность понятия профессиональной подготовки учителя музыки как динамического процесса, целью которого является формирование профессионального качества – готовности осуществлять процесс образования в средней школе средствами музыкального искусства.

Ключевые слова: *подготовка, готовность, психологическая готовность, профессиональная готовность, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка, профессиограмма, принципы.*

Loseva O., Losev O. Psychological Readiness of Future Teachers to the Profession of Music

Article Author determined scientific approaches to the problem of professional readiness and historical stages of development: the first stage (from the late nineteenth century to 1914) is characterized by the development of certain mental preparedness (D. Uznadze and others.) the second phase (1914–1940) associated with the active development of the neurophysiological mechanisms of regulation and self-regulation of behavior problems psychological readiness; third phase (1940–1960) characterized the process of intensifying research on the theory of activity; fourth phase (from 1970's to date) – during the formation of common mental preparedness and start using it in research on educational activities.

The authors examine the interdependence of the terms “training” and “readiness” of the future music teachers to the profession.

The article dealt with the concept of psychological readiness of future teachers to the profession of music.

The authors of the criteria of readiness to implement music teacher musical and pedagogical process such as: motivational, meaningful, operational experience creativity

The authors of the essence of the concept of music teacher training as a dynamic process, which aims at developing professional quality – willingness to carry out the process of education in secondary schools by means of music

Key words: *preparation, readiness, psychological readiness, professional readiness, professional activity, professional training.*